

Velká evropská různorodost není nebezpečím – nýbrž šancí

Evropa je pestře sešitým kobercem, plným neviditelných hranic. A to není vůbec tak špatné. Nechte nás nově objevovat své dějiny.

Stéphane Michonneau Thomas Serrier

Ve chvíli, kdy se blíží volby do Evropského parlamentu, začíná mít veřejnost pocit, že se vytrácí idea Evropy. Denně můžeme pozorovat slábnutí projektu, který, jak věříme, byl nesen utopickou vizí. Teď zaznívá mínění, že se její význam vyčerpá. Možná že to byla vize teleologická, v níž byla zkušenost tisíciletí konfliktů transformována do možnosti existence integrované Evropy; do vize prozřetelnosti, která zkoncipovala Evropu jako jednotu, kterou již nepůjde zrušit, a to bez ohledu na vše, co je vně jejích hranic. Měla to být věčná vize, v níž by vytvoření takovéto Evropy bylo vnímáno jako konec dějin. Ale nyní nás brexit nutí k tomu, abychom konstatovali, že Evropa coby Unie již není projektem nezvratným. Místo toho se Evropa ocitla v nebezpečí.

Jedním faktorem této situace je odvrácení se USA. Život v Evropě už není tak chráněn před vnějším nebezpečím. Evropané se cítí být zranitelní, protože teď stojí před otázkami, kterým se dlouho vyhýbali. Pod vlivem pohledu do této propasti došlo k mnoha pokusům, zkoncipovat zjednodušené dějiny Evropy. Teď se nám ovšem na základě symbolické rekonstrukce „pevnosti Evropa“ může obličejem mihnout vědoucí smích, protože mluvíme o kontinentu, který ještě před nedávnem ovládal svět. A nelze se tvářit, že toto minulé evropské panství nezanechalo za staletí žádné stopy u „těch ostatních“. Ovšem z pohledu krajní pravice je možno i nadále slavit dějiny Evropy jako vyprávění o bílé křesťanské civilizaci, která se na svoji mohutnou minulost ohlíží s hrdostí a sebevědomím.

Sever se staví proti Jihu, Západ proti Východu, bohatí proti chudým, staří proti novým

Co nejostřeji odsuzujeme názory, které nechávají plně stranou pozornosti pro náš kontinent tak charakteristickou kulturní, náboženskou a politickou mnohost a naši o minulost se opírající zodpovědnost. Nenacházíme smysl v tom, abychom v národních dějinách prodlévali u lamentací o utrpení, válkách a genocidách nebo přijali vysloveně žalobný postoj v tom smyslu, že vším, co se stalo, je vina Evropa. Je na čase vzdát se podobných sebezničujících pojetí a postavit se světu tím, že přijmeme světla i stíny naší evropské minulosti.

Zameťme s představou, že Evropa má jediné dějiny. Pokusme se místo nostalgického trvání na lineárním vyprávění, které implikuje předem stanovenou jednotu, obnovit vzpomínky, které jsou principiálně polyfonní. Ústřední narativy, dříve typické pro národní státy, už nejsou životaschopné. Místo nich bychom měli identifikovat naši mnohost, ovšem aniž bychom vzdali smysl pro jednotu, protože přece jen stále cítíme, že máme pár společných věcí: minulost, současnost a – jestli chcete – budoucnost.

Evropa je pestrý koberec, plný neviditelných a imaginárních hranic, které navzájem rozdělují Evropany všech zemí a oblastí. Existuje atlantická Evropa, jejíž pohled je transatlantický, a to na vrub její úzké propojenosti s vlastí. Existuje bohatá severozápadní Evropa, která má tendenci poučovat země tzv. „Clubu-Med“ o tom, jak správně vládnout. Západní Evropa si pěstuje svoji starou nadřazenost vůči středoevropským a východoevropským státům a jejich novým a chybným demokratickým kulturám. Existuje křesťanská Evropa, která z dějin vylučuje (nebo ignoruje) náboženské a ateistické menšiny, byť po staletí spoluurčovaly její rysy. Existuje Evropa velkých zemí, které neslyší oprávněné obavy menších zemí, zatímco tyto hořce vzpomínají na dlouhá období cizího panství. Existuje Evropa přistěhovalců, kteří jsou až příliš často považováni za nespolehlivé občany druhé kategorie. Takový seznam by mohl být přednášen ještě dlouho. Evropa je rozštěpena liniemi vzájemného odmítání, z nichž mnohé mohou až příliš snadno znovu ožít.

Různorodosti Evropu obohacují

Aniž bychom se ohlíželi na minulost; jakou budoucnost vlastně můžeme vybudovat? Existují dvě možné cesty. Za prvé, se můžeme soustředit na představu, že Evropa je bohatá právě svou rozdrobeností. Jestliže se zlepšíme v tom, abychom rozeznávali „rozlámané“ vzpomínky, které vznikly na základě našich nepřestávajících konfliktů, budeme šikovnější při vyvíjení společného narativu. Ten totiž potřebujeme stále více právě proto, že žijeme v éře nebezpečné konkurence mezi mocnostmi a v době návratu politických, hospodářských, sociálních a kulturních modelů z minulých časů. Dějiny těchto rozdrobeností, které je třeba chápat jako naše společné dědictví, musí být teprve napsány. Ale to lze učinit až na základě našich vědomostí o tom, jak byla tato rozdrobenost a rozdělenost překonávána v nedávné minulosti – zejména po roce 1945 a po roce 1989. Nedošlo totiž k tomu proto, že by nám tehdy někdo poručil, abychom se smířili – pěkně od shora od státníků až dolů po občany. Naopak: došlo k tomu odzola, prací nás, Evropanů, kteří jsme se podíleli na skutečné „práci vzpomínání“, která je – jak to kdysi formuloval Paul Ricoeur – vždy dílem „pluralistického vzpomínání“.

Druhá cesta se odvíjí od skutečnosti, že Evropa je kontinentem práva, které nás chrání – právě ve smyslu naší různorodosti. Ozývá se mnoho hlasů, které staví státní suverenitu proti údajně prebyrokratizovanému a antidemokratickému systému Evropské unie se sídlem v Bruselu. To může být reálná stížnost, ale právě tato EU se přece stala garantem národních suverenit, přičemž jejich rozdíly chrání a koordinuje.

Projekt bezpříkladné solidarity

Evropský projekt je přímým protikladem dosavadních imperiálních ambicí. A jednoznačně stojí proti jakékoliv vizi „žaláře národů“, údajně koncipované a prosazované globálními elitami. „Evropa“ je daleko spíše unikátní projekt solidarity, nesené vůlí národů, které eliminovaly vzájemné války a spojuje je společná touha po svobodě. To je příběh, který je hoden toho, aby byl vyprávěn a bráněn.

Abychom Evropu mohli znovu vybudovat, je důležité, rekonstruovat její dějiny. Zdá se, že rozhodující bude, aby tato jedinečná a křehká evropská zkušenost byla uznána za obecně

důležitou. Budeme-li reflektovat naše zpolámané vzpomínky a budeme-li se podílet na nových formách vyrovnávání se „společnou historickou pamětí“, poté – jak věříme – bude možné vyprávět dějiny takové Evropy, která bojuje s protivenstvími, aby vytvořila nový způsob vztahu sama k sobě i k ostatnímu světu.

Autoři jsou pracovníci university v Lille. Text, který 17. 4. 2019 vyšel mj. v listech The Guardian (Velká Británie), Le Monde (Francie), El Pais (Španělsko), Gazeta Wyborcza (Polsko), spolupodepsalo přes 50 historiků:

Joaquim Albareda (Pompeu Fabra Universitat Barcelona), Timothy Garton Ash (Oxford Universität), Justin Bisanswa (Universite Laval Québec / IAS Nantes), Alain Blum (EHESS / INED Frankreich), Felipe Brandi (EHESS Paris), Marco Bresciani (Universitat Florenz), Jose Burucua (National Academy of History, Buenos Aires / IAS Nantes), Antonio Castillo Gomez (Universitat Alcala), Johann Chapoutot (Sorbonne Universitat, Paris), Abdessalam Cheddadi (Mohammed V Universitat Rabat / IAS Nantes), Josefina Cuesta (Universitat Salamanca), Antonio De Almeida Mendes (Universität Nantes), Sofia Dyak (Center for Urban History of East Central Europe, Lwiw, Ukraine), Andreas Eckert (Humboldt Universität Berlin), Alan Forrest (University of York), Josep Maria Fradera (Pompeu Fabra Universität Barcelona), Etienne François (Universität Paris 1 / Freie Universität Berlin), Robert Gildea (Oxford Universität), Catherine Gousseff (EHESS Paris, PIASt Warschau), Hannes Grandits (Humboldt Universität Berlin), Heinz-Gerard Haupt (Universität Bielefeld / EUI Florence), Béatrice von Hirschhausen (CNRS Paris / Centre Marc Bloch Berlin), Ton Hoenselaars (Utrecht Universität), John Horne (Trinity College, Dublin), Keith Hoskin (University of Birmingham / IAS Nantes), Bogumił Jewsiewicki (Universität Laval Québec), Basil Kerski (Europäisches Zentrum der Solidarität, Gdańsk), Gabor Klaniczay (Central European University Budapest), Svetla Koleva (Bulgarische Akademie der Wissenschaften, Sofia / IAS Nantes), Kazmer Kovacs (Sapientia Hungarian University of Transylvania), Claudia Kraft (Universität Wien), Roman Krakovsky (Universität Genf), Todor Kuljic (Universität Belgrad), Audrey Kichelewski (Universität Straßburg), Jörn Leonhard (Universität Freiburg), Paweł Machcewicz (Polnische Akademie der Wissenschaften, Warschau / Imre Kertesz Kolleg Jena), Benoıt Majerus (Universität Luxemburg), Caroline Morel (Europäischer Verband der Geschichtslehrerverbande, EUROCLIO), Javier Moreno Luzon (Universität Complutense Madrid), Ekaterina Makhotina (Universität Bonn), Diana Mishkova (Center for Advanced Study Sofia), Suleiman Mourad (Smith College, USA / IAS Nantes), Akiyoshi Nishiyama (Kiurytsu Universität Tokyo), Jiří Pešek (Charles University Prague), Teresa Pinheiro (Technische Universität Chemnitz), Juan Pro (Autonome Universität Madrid), Anna Reading (King’s College London), Ofelia Rey (Universität Santiago de Compostella), Valérie Rosoux (Katholische Universität of Louvain), Henry Rousso (CNRS, Paris), Luule Sakkeus (Tallinn Universität), Irina Sherbakowa (Memorial International), Steven Stegers (Europaischer Verband der Geschichtslehrerverbande, EUROCLIO), Bo Strath (Universität Helsinki), Lakshmi Subramaniam (Centre for Studies in Social Sciences, India / IAS Nantes), Philipp Ther (Universität Wien), John Tolan (Universität Nantes), Laurence Van Ypersele (Katholische Universität Louvain), Jakob Vogel (Sciences Po Paris / Centre Marc Bloch in Berlin), Pierre-F. Weber (Universität Stettin), Jay Winter (Yale University), Sergei Zakharov (Higher School of Economics, Russia / IAS Nantes)